

Shodné ikonografické náměty na komorových kachlích z vybraných šlechtických sídel v severovýchodních Čechách

Pavel Drnovský

1. ÚVOD

Na území mezi městy Jičínem a Novou Pakou v severovýchodních Čechách vzniklo v průběhu vrcholného středověku hned několik panských sídel. Studie se bude podrobně zabývat nálezy ze čtyř hradů: Brady, Bradlece, Kumburku a Pecky. Ačkoliv na těchto hradech neproběhl doposud větší archeologický průzkum, pochází z nich různě veliké soubory artefaktů, které jsou uloženy v okolních muzeích. Díky kompletnímu zpracování nálezů z několika regionálních muzeí se podařilo sestavit kolekce nálezů, obsahující především kovové a keramické předměty. Během vyhodnocení fragmentů pocházejících z kachlových kamen bylo zjištěno, že řada motivů se na jednotlivých hradech opakuje. Doposud není časté, že by byly společně vyhodnocovány soubory z blízkých šlechtických sídel. Nejčastěji bývají publikovány kolekce z jednotlivých lokalit či z měst. Z tohoto důvodu nebylo prozatím tématu výskytu shodných motivů z určitého území věnována větší pozornost, ačkoli by podrobnější studie mohla přispět k otázce distribuce keramické produkce ve vrcholném středověku a raném novověku.

2. STRUČNÉ ZHODNOCENÍ HISTORICKÉHO A STAVEBNÍHO VÝVOJE HRADNÍCH LOKALIT

2.1. Brada

Hrad Brada se nachází zhruba 4 km severozápadně od města Jičína na stejnojmenném vrchu, který tvoří jeden z východních konců Prachovských skal (*obr. 1:1*). Do světla písemných pramenů se poprvé dostává v roce 1258, kdy se po Bradě (Parcz) píše Načerát, syn Pakoslava (*RBM II*, 75–76, č. 189). V letech 1261 a 1263 je pak Načerát uváděn opět jako svědek na královské listině, přičemž v mladší zmínce je již uveden český název sídla – Brada (*RBM II*, 113–114, č. 303; *RBM II*, 160, č. 416). Na počátku 14. století v roce 1304 Bradu získává král Václav II., tehdy je prvně lokalita označena jako castrum (*RBM II*, 872, č. 2015). Za nejasných okolností (patrně zástava) získávají Bradu později Vartenberkové, kteří hrad drží až do roku 1434, kdy jej vlastní Machna z Veselé (*Sedláček 1887*, 266). Následně došlo k rychlému vystřídání několika majitelů, přičemž se majetkové přesuny ustálily někdy před rokem 1452, kdy ho získal Mikuláš z Labouně (*Šimek a kol. 1989*, 52). Od jeho syna Otíka z Labouně přešla Brada někdy před rokem 1482 do rukou Mikuláše Licka z Rýzmburka (*Sedláček 1887*, 266). Nový majitel na hradě nesídlil (podobně jako řada předchozích majitelů), z čehož lze usuzovat, že sídlo postupně chátralo. Když bylo okolo roku 1500 Bradské panství kupováno Mikulášem Trčkou z Lípy, byl hrad již zmíněn jako pustý (*Úlovec 1996*, 14).

Do dnešních dnů se z hradu dochovaly pouze zbytky jeho původní podoby (*obr. 2:4*). K výrazné destrukci přispěl i blízký pískovcový lom. Z důvodu devastace lokality je těžké rekonstruovat stavební vývoj a původní vzhled hradu. Důležité jsou práce Z. Fišery (1988) a J. Úlovce (1996), které obě vychází z vlastního terénního průzkumu zříceniny. Stavitel využil pro místo založení hradu strategicky výhodnou polohu v podobě pískovcového výběžku. Areál hradu zaujal téměř oválný půdorys o maximálních rozměrech 120 a 65 m. Cenné pro poznání charakteru zástavby jádra hradu jsou Liebscherovy kresby vytištěné v rámci Sedláčkova díla, tedy v době, kdy ještě Brada nebyla poničena těžbou pískovce (cf. *Sedláček 1887*). Až na několik povrchových sběrů neproběhl v posledních desetiletích na hradě podrobný archeologický průzkum. Přesto se v depozitáři Regionálního muzea a galerie v Jičíně nachází nevelký soubor archeologických nálezů. Krom kuchyňské a stolní keramiky a několika železných před-

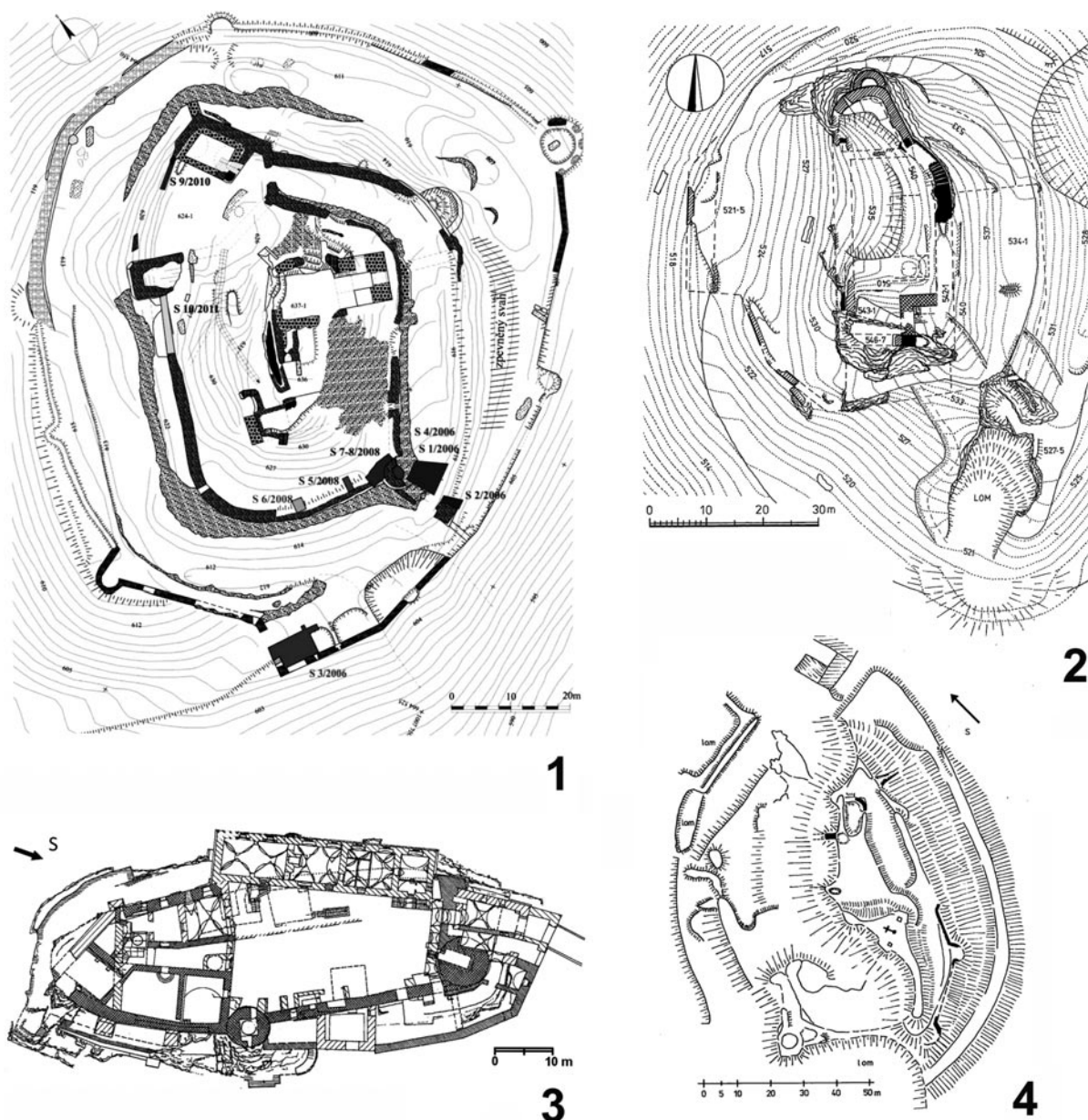
Obr. 1. Jičínsko a Novopacko. 1 – hrad Brada; 2 – hrad Bradlec; 3 – hrad Kumburk; 4 – hrad Pecka

mětů se v kolekci nachází celkem 51 zlomků kachlů (5975g). Z tohoto počtu tvoří 38 ks komorové kachle a 13 ks kachle nádobkové. Přes fragmentárnost souboru se podařilo rekonstruovat celkem devět výzdobných motivů. Nejčastěji je zastoupen římsový korunní kachel obdélného formátu, jehož ČVS je zdobena dvěma fiktivními nápisy, které jsou oddělené rostlinou rozvilinou.

2.2. Bradlec

Hrad Bradlec byl založen 7 km severovýchodně od města Jičín na dominantním stejnojmenném vrchu (obr. 1:2). Do světla písemných pramenů se hrad dostává prvně roku 1322, kdy byl Havel Ryba (Hawel de Bradelczie) společně s bratrem Havlem z Lemberka pohnán před soud kvůli sporům s Vokem z Rotštejna (RT I, 65). Oba bratři byli členové rodu Markvarticů, kteří se mimo jiné na Jičínsku podíleli ve 14. století na kolonizaci zdejšího území (Šimák 1938, 865–869). V období po polovině 14. století získal Bradlec Půta z Turgova (Sedláček 1887, 196). Později, na přelomu 14. a 15. století, sídlo vlastnili páni z Jenštejna. Poslední držitel hradu z tohoto rodu se jmenoval Václav. Jelikož tento šlechtic vedl záškodnickou válku s králem Václavem IV., byl hrad roku 1417 oblehnut královských vojskem a následně s několika okolními sídly dobyt (Tomíček – Úlovec 2002, 219). Václav IV. si hrad ponechal a později ho daroval své ženě, královně Žofii. Již na počátku husitských bouří byl opět dobyt (1421), tentokrát Čeňkem z Vartenberka. Později jej roku 1429 císař Zikmund (po smrti královny Žofie) věnoval Hynku Krušinovi z Lichtenburka, který v této době držel i nedaleký hrad Kumburk. Ve stejné době se však po Bradleci píše i Mikuláš z Valdštejna (Šimek a kol. 1989, 52). V následujícím období nám časté střídání majitelů a nepříliš početné písemné prameny brání podrobněji rekonstruovat proměny jeho vlastníků. Okolo roku 1450 se objevuje v držení pánů z Mečkova a na počátku 16. století jej získávají Valdštejnové (Sedláček 1887, 197). Po roce 1539 přechází sídlo, které již delší dobu neplnilo sídelní funkci, do rukou Trčků z Lípy, ti postupně získávali jednotlivé statky na Jičínsku. Skutečnost, že ani Trčkové na hradě nesídlili, se patrně odrazila v jeho postupném chátrání. Roku 1608 je během prodeje kumburského panství zmíněn již jako pustý (Šimek a kol. 1989, 52).

Hrad Bradlec byl doslova vměstnán mezi dva čedičové sloupy spojené úzkým hřebenem, takže sídlo bylo přírodně chráněno ze tří stran (obr. 2:2). Do současnosti se z hradu dochovaly pouze zbytky, neboť kámen, ze kterého byl postaven, sloužil jako zdroj stavebního materiálu pro blízké vsi. Na západním čedičovém sloupu stávala čtvercová věž, jež byla na jižní straně spojena hradbou s východní částí hradu, kde vyrostl palác, který byl na rozdíl od zbytku staveb postaven z pískovcových kvádrů. Stavební vývoj sídla kvalitně zpracovali T. Tomíček a J. Úlovec (2002). Z hlediska archeologického poznání je zde podobná situace jako na hradě Brada. Ani zde neproběhl cílený archeologický průzkum,

Obr. 2. Půdorysy hradů. 1 – hrad Kumburk (Prostředník 2011, 20); 2 – hrad Bradlec (Tomíček – Úlovec 2002, 230, obr. 11); 3 – hrad Pecka (Durdík – Sušický 2012, 101); 4 – hrad Brada (Úlovec 1996, 17, obr. 5)

krom několika amatérských výkopů. Nepočtené nálezy jsou umístěny především v jičínském muzeu a v Muzeu východních Čech v Hradci Králové. Ačkoli z tohoto hradu pochází početně menší soubor zlomků kachlů (31 zlomků, 2930 g) než z předešlého sídla, podařilo se zde vyčlenit více výzdobných motivů (celkem 18).

2.3. Kumburk

Kumburk se nachází necelé 3 km východně od Bradlece rovněž na výrazném návrší, které dominuje východní části Jičínské kotliny (obr. 1:3). Prvně jméno hradu užil v predikátu roku 1325 Markvart (Marquardum de goldenburka), který byl členem rodu Vartenberků (RT I, 72, pol. 384). V držení pánů, píšících se podle hradu Kumburku, zůstal hrad až do počátku 15. století, kdy sídlo kupuje Jana Krušina z Lichtenburka (Ulrychová 2006, 321). Po jeho smrti Kumburk přechází do rukou Hynka Krušiny, který byl důležitou postavou během husitských válek. Hrad si dokázali udržet ještě syn Václav i vnuk Hajman, poté se za nejasných okolností dostává do majetku Jana Žehušického z Nestajova, který se na hradě píše roku 1500 (Šimek a kol. 1989, 237). Poté nastává období častého střídání majitelů, které se us-

tálilo mezi léty 1528 a 1607, kdy hrad vlastnili Trčkové z Lípy (*Prostředník – Šimůnek 2010, 5*). Roku 1607 Kumburk kupují Smiřičtí, kteří o něj v rámci konfiskací přicházejí, a hrad se dostává do rukou Albrechta z Valdštejna. Lze předpokládat, že během třicetileté války hrad postupně chátral, poslední ránu mu však zasadilo rozhodnutí císaře Ferdinanda III., který jej společně s jinými hrady určil k preventivní demolicí (*Úlovec 1997, 27*). Na rozdíl od dvou předešlých lokalit představoval Kumburk rozsáhlou hradní stavbu se složitým stavebním vývojem (*obr. 2:1*). Poslední zhodnocení architektonické podoby pochází rovněž od autorské dvojice T. Tomička a J. Úlovce (1998). V první fázi, ze které se dochovaly pouze zbytky, tvořila hrad nejspíše obvodová hradba s vnitřní zástavbou ve východní části. V následujících obdobích došlo k razantním přestavbám, kdy byla vytvořena nová, tentokrát větší obvodová hradba a nové budovy paláce, velké čtvercové věže a menší kulaté věže při nově zbudované bráně. Během druhé poloviny 15. století došlo k doplnění obrany o nový pás s pěti půlkruhovými a jednou dělovou baštou. Jelikož v závěru své existence nesloužil již hrad k sídelním účelům, není předpokládána větší stavební aktivita. Ta na hradě opět započala na počátku 20. století společně s památkovými zásahy Klubu československých turistů. V současné době pak nutné stabilizační opravy na lokalitě organizuje Sdružení pro záchranu hradu Kumburku, v jejichž rámci pak probíhají i menší záchranné archeologické výzkumy.

Na rozdíl od dvou předchozích hradů probíhala na Kumburku větší výzkumná terénní činnost. Ve třicátých letech zde prováděl řadu výkopů krejčí z blízké Nové Paky Václav Fejfar (*Drnovský 2015a*). Výsledky jeho činnosti v podobě několika set nálezů jsou rozmístěny v několika muzeích (Regionální muzeum a galerie v Jičíně, Městské muzeum v Lomnici nad Popelkou, Městské muzeum v Nové Pace a Muzeum východních Čech v Hradci Králové). Z hradu pocházejí i stratifikované nálezy, které byly učiněny během záchranných akcí turnovského muzea, které proběhly během nutných památkových zásahů (cf. *Prostředník – Hartman 2007; Prostředník – Šimůnek 2010; Prostředník 2011*). Celkově soubor zlomků kachlů přesahuje počet 600 ks (cca 38 kg) a podařilo se rozpoznat více jak 142 výzdobných motivů (cf. *Drnovský 2015a*).

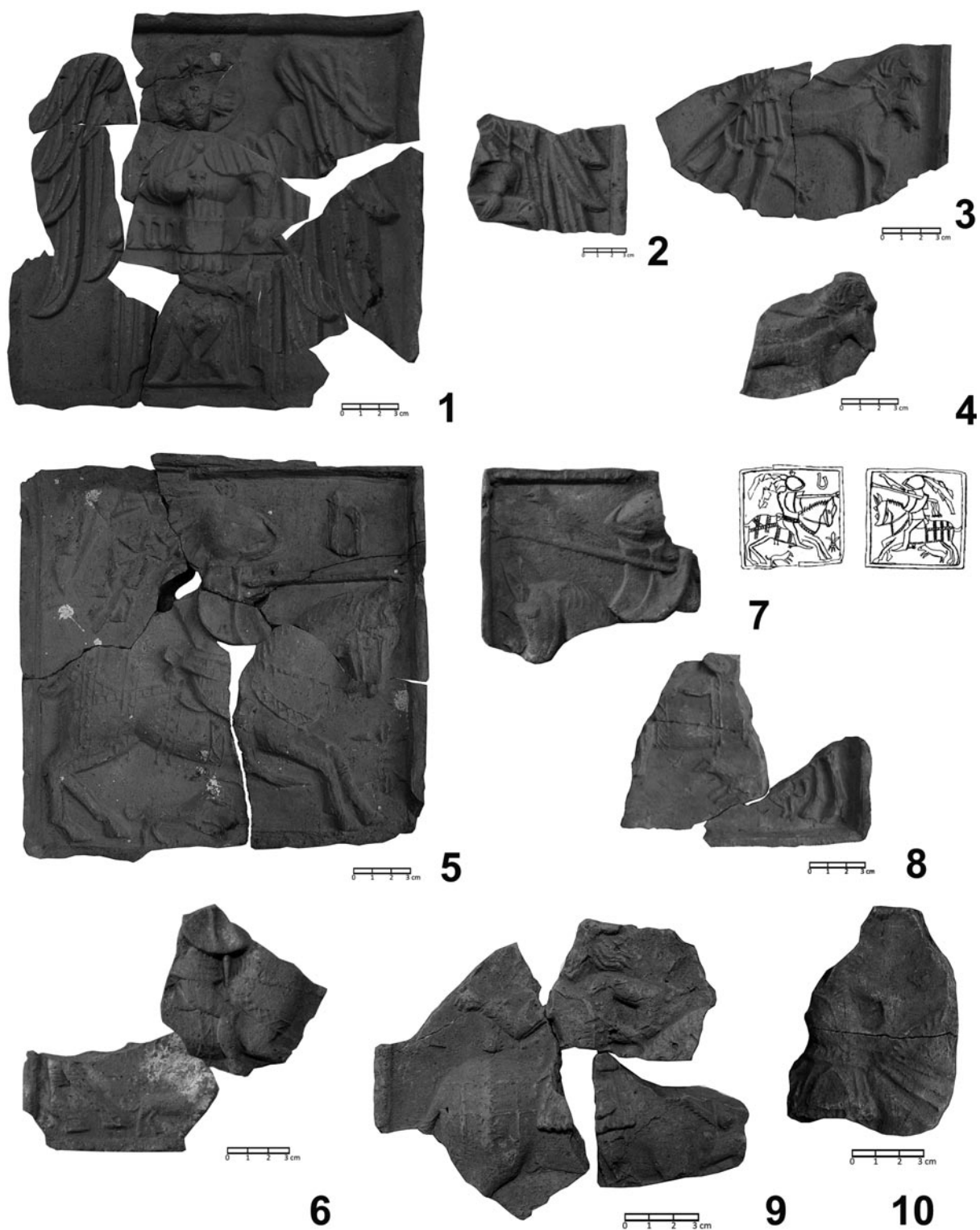
2.4. Pecka

Hrad Pecka se nachází ve stejnojmenném městečku 6 km od města Nová Paka (*obr. 1:4*). V písemných pramenech se s ním poprvé setkáváme v roce 1322, kdy je zmíněn Budivoj z Pecky (*Sedláček 1887, 104*). Páni z Pecky drželi hrad až do konce 15. století, kdy se dostává v rámci dědictví do rukou Protivy z Rožmitálu (*Sedláček 1887, 104*). V roce 1475 získává Pecku Matěj mladší Hořický z Hořic, jelikož však jeho syn hrad i s panstvím posléze prodal, nastalo rychlé střídání majitelů, které končí až v roce 1532, kdy jej až do počátku 17. století vlastní Škopkové z Bílých Otradovic (*Durdík – Sušický 2012, 100*). V roce 1603 získal věnem část hradu Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, kterému se později roku 1612 podařilo od Škopků získat i zbylé části hradu. Během konfiskací došlo k vystřídání majitelů, přičemž od roku 1627 vlastnili Pecku i panství kartuziáni z Valdic. Po zrušení kláštera započalo postupné chátrání objektů, které vyvrcholilo požárem, jež hrad silně poničil v roce 1830 (*Šimek a kol. 1989, 365*). Obnova hradu započala od 40. let minulého století, kdy na hradě započaly památkové úpravy.

Pro stavbu hradu byl využit skalní výběžek, jehož protáhlý tvar určil půdorys nově založeného sídla, kterému dominovaly dvě kulaté věže spojené mohutnou obvodovou hradbou (*obr. 2:3*). V pozdějším období došlo k zahuštění vnitřní zástavby. Celkovou přestavbu v renesanční zámek pak dokončil Kryštof Harant (*Kociánová – Pavel – Tomiček 2010, 5*). Přes svůj význam neproběhly na hradě cílené archeologické odkryvy. Přesto je v Muzeu východních Čech v Hradci Králové uložen větší soubor keramických a železných předmětů, které sem byly předány z Muzea v Nové Pace. Jedná se patrně o nálezy získané během některé z památkových úprav v letech 1973 a 1974. V souboru se nachází 551 fragmentů, ze kterých se podařilo vyčlenit 52 výzdobných motivů (*Drnovský 2015b*).

3. SHODNÉ MOTIVY

Jak již bylo uvedeno, z každé hradní lokality pochází menší (Brada, Bradlec), či větší (Kumburk, Pecka) soubor nálezů, a to jak keramických, tak kovových. Předmětem této studie však bude srovnání pouze shodných ikonografických motivů. Vyhodnocení kachlů z hradu Kumburku a Pecky již publikováno bylo (*Drnovský 2015a,b*), nálezy z Brady a Bradlece budou zpracovány v dohledné době. Každý z našich souborů má společné určité vlastnosti. Jednak je patrné, že většina nálezů byla získána během amatérských akcí, kdy se nálezce snažil získat především typické nálezy. Tato skutečnost se projevuje v absenci většího počtu komor kachlů, naopak naprosto převažují fragmenty ČVS. Z hlediska technologie mají

Obr. 3. Kachle. 1 – motiv 1 (Kumburk); 2 – motiv 1 (Brada); 3 – motiv 4 (Kumburk); 4 – motiv 4 (Brada); 5 – motiv 2 (Kumburk); 6 – motiv 2 (Brada); 7 – motiv 3 (Brada); 8 – motiv 3 (Kumburk); 9 – motiv 5 (Kumburk); 10 – motiv 5 (Pecka)

kachle nesoucí gotické motivy téměř shodné provedení. Výpal je oxidační, barva keramiky se pohybuje v jemných odstínech okrové. Povrchová úprava je ponechána v režné podobě. Jednotlivé kachle se mohou výrazněji lišit pouze četností a hrubostí příměsi, kterou tvoří jemná zrníčka písku. Větší variabilita nastává u mladší produkce, kdy se jednak objevuje užití glazury, ale i rozdílné složení keramické

hmoty. Analogie pro vybrané motivy jsem se snažil primárně dohledat z publikovaných souborů ze severovýchodních Čech, popřípadě doplnit podobná výrazová řešení z širšího prostoru Čech a Moravy.

Motiv 1 znázorňuje trůnícího anděla přepásaného páskou vyplněnou nápisem (*obr. 3:1,2*). Podle obdobných nálezů lze v námětu určit evangelistu Matouše, který byl jako anděl často vyobrazován. Z Prahy například pochází vypodobnění Matouše jako stojícího anděla, rovněž doplněné o nápisovou pásku (*Richterová 1982, 37, pol. 184, tab. 40:5*). Fragment postavy evangelisty Matouše byl rovněž nalezen v Telči (*Menoušková – Měřínský edd. 2008, 26, pol. 55*). Téměř shodný exemplář pochází z Plzně, zde však se dochoval pouze fragment těla (*Orna 2005, 54, pol. UMP 8047*).

Ve stejném stylu je zobrazen i evangelista Lukáš jako postava s býčí hlavou z Pardubic (*Brych 2004, 80, pol. 143*) a Plzně (*Orna 2005, 54, pol. NMP 46731*). Totožná je především poloha rukou i způsob zachycení klína (pravá ruka nese jablko a levá je položena na nápisovou pásku). Obdobné znázornění evangelisty Jana jako orla pochází z Klatov (*Hazlbauer 1998, 142, obr. 85*) a dolní tvrže v Kestřanech (*Jiřík – Kypka 2013, 57, pol. 17*). Tyto dva exempláře se shodují obzvláště ve způsobu vyobrazení trůnu a křídel. Na Kumburku je tento výjev dochován ve 44 případech, takže lze rekonstruovat téměř celý reliéf, na Bradě se dochoval pouze jeden zlomek s rukou držící pásku.

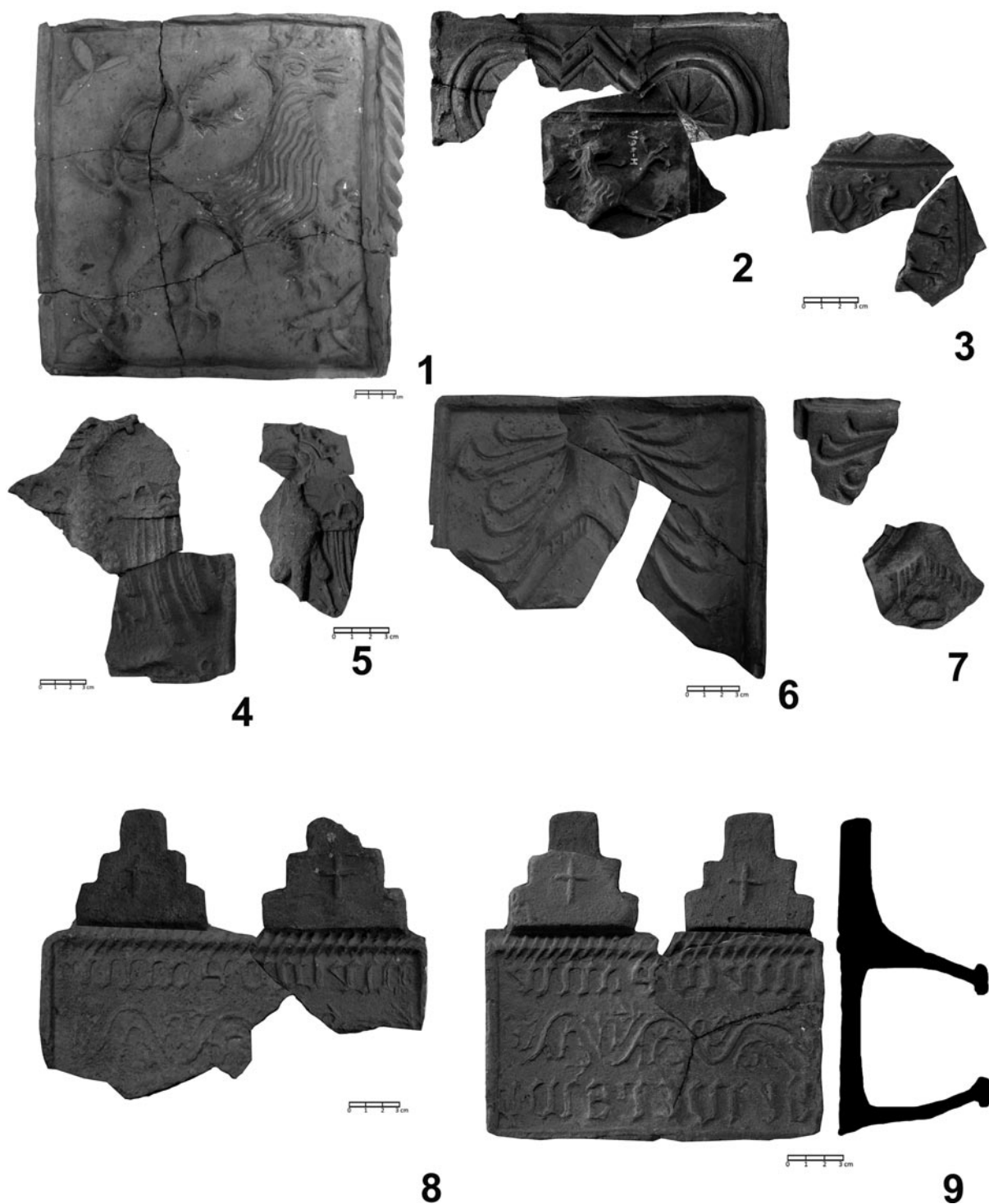
Motivy 2 a 3 spolu tvoří vzájemně doplňující výjev (*obr. 3:5–8*). Jedná se o zobrazení turnajové scény, kdy oba rytíři již vyjeli proti sobě. Oba jezdci jsou doprovázeni psem, reliéfy se liší pouze v detailech. Jedním z nich je prostor nad dřevcem. V rámci motivu 2 (doleva) se zde nachází napodobenina písmene, zatímco u motivu 3 (doprava) sedí na dřevci pták. Motiv 2 je navíc doplněn lilí, která je umístěna před nohy koně. Obě varianty se dochovaly ve více kusech na Kumburku (21 ks) a Bradě (4 ks). Pro tento výjev existují tři totožné analogie ze tří nepříliš vzdálených šlechtických sídel. Jedná se o kompletní ČVS z Hrubé Skály (*Tomášková 1999, 38, tab. 3:3*), zlomek z hradu Rýzmburku (*Hlaváček – Pavlík 2010, 894, pol. 6*) a tvrže Starých Hradů (*Pavlík 2006, 6*). Zrcadlově komponované turnajové (bojové) scény dvou jezdců nejsou v našem prostředí neobvyklé, za všechny příklady lze například uvést exempláře z hradu Kyšperku (*Kaiser 1979*), Brna (*Menoušková – Měřínský edd. 2008, 60, pol. 160, 161*), Kutné Hory (*Pavlík – Vitanovský 2004, 368, pol. 547, 548*) a hradu Rabí (*Hazlbauer 1993*). Podobné provedení turnajové scény pak nese například další exemplář z Brna (*Menoušková – Měřínský edd. 2008, 61, pol. 165*) a kachel z neznámé lokality na Chrudimsku (*Frolík 2003, 51, pol. 73*).

Motiv 4 se dochoval pouze ve třech zlomcích (2 ks Kumburk a 1 ks Brada), přesto lze díky zobrazení mohutných psů a části psovoda s mečem uvažovat o lovecké scéně (*obr. 3:3,4*). Dvojice loveckých psů je zachycena například na exempláři z Malé Strany v Praze (*Zaorel 1998, 219*). Oblíbený výjev sokolníka (**motiv 5**) se dochoval na Kumburku (7 ks) a Pecce (2 ks). Opět se jedná pouze o torzo celého reliéfu, kde se nacházel jezdec na koni doprovázený psem (*obr. 3:9,10*). Pozornost si zaslouží podobné zpracování postroje koně jako u předchozí turnajové scény i neobvyklá poloha rukou a natočení těla. Zobrazení sokolníka s psem je známo například z Prahy (*Brych 2004, 110, pol. 231*), hradu Cvilína (*Menoušková – Měřínský edd. 2008, 66, pol. 190, 191*) a z neznámé lokality na Chrudimsku (*Frolík 2003, 50, pol. 71*). Takřka podobný výjev sokolníka doprovázeného psem pochází i z Wroclavi (*Dymek 1995, 248, tab. XIc*).

V českém i moravském prostředí častý výjev českého lva se podařilo rozpoznat hned ve dvou případech. Na rozdíl od ostatních nálezů, zde se mezi exempláři z obou sídel vyskytují rozdíly v provedení. Zatímco kumburské reliéfy se vyznačují ostrým a kvalitním otiskem formy, tak nálezy z Pecky jsou vyrobeny méně kvalitně a reliéf není tolik čitelný. **Motiv 6** zobrazuje primitivně ztvárněného lva ve výskoku (*obr. 4:1*). Z Kumburku pochází celkem 9 ks, přičemž jeden exemplář se dochoval v téměř kompletní podobě. Ze sbírek hradu Pecka pochází pouze jeden zlomek těla lva. Analogie takto poměrně jednoduše a neuměle zobrazeného českého lva pochází z Chrudimi, zde je výjev doplněný o draka, se kterým lev bojuje (*Frolík 2003, 57, pol. 87*). Druhá varianta českého lva (**motiv 7**) je rovněž netradiční, neboť je zvíře umístěno do malého štítu, který je lemován geometrickým ornamentem, jenž je tvořen plastickým vývalkem (*obr. 4:2,3*). Ve dvou případech se výjev dochoval na Kumburku a šesti pak na Bradleci. Blízká analogie pochází z České Lípy (*Pavlík – Vitanovský 2004, 393, pol. 817*).

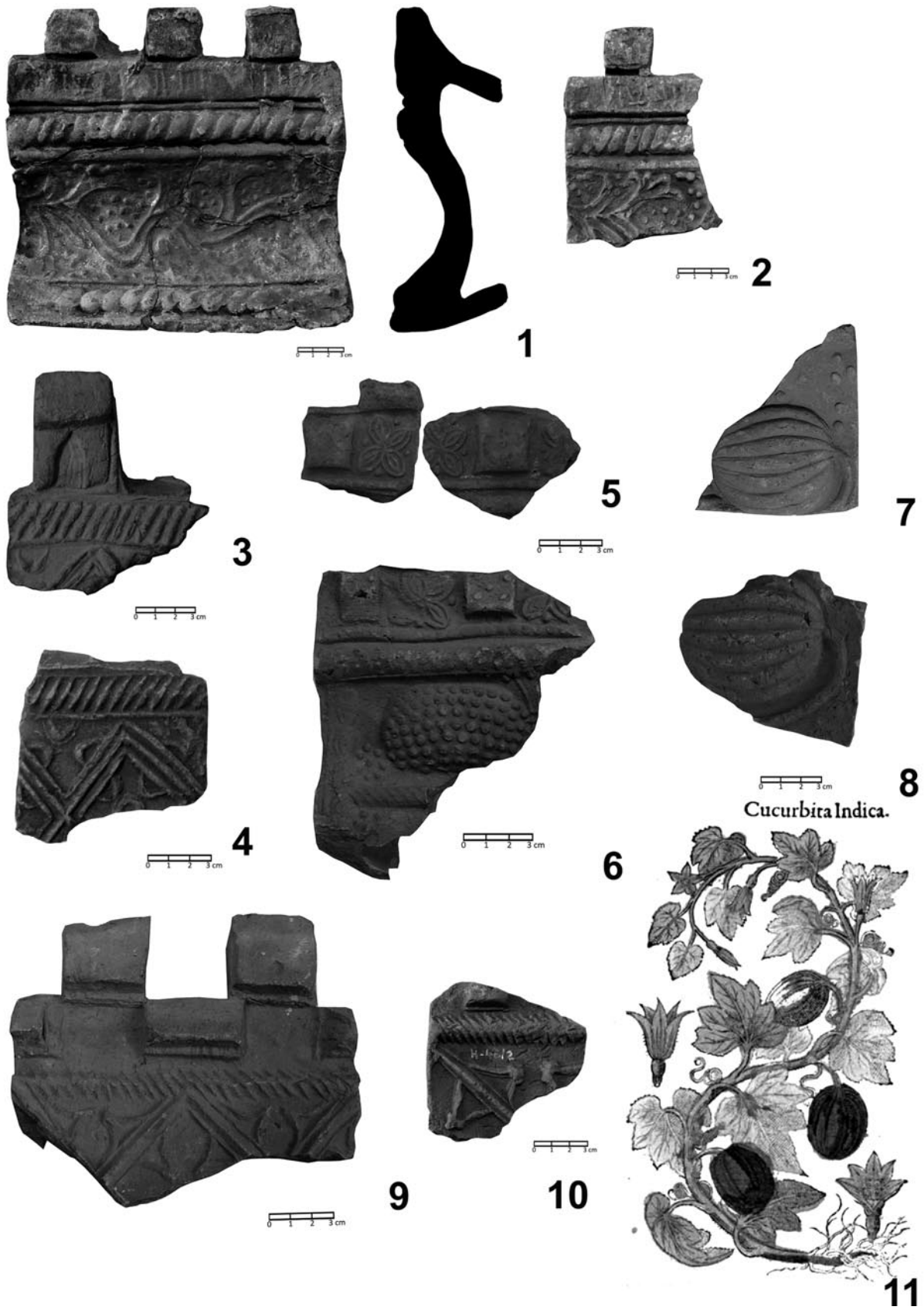
Heraldický motiv v podobě korunované orlice (**motiv 8**; *obr. 4:4,5*) tvoří pouze zlomky jejího těla (Kumburk 5 ks a Brada 2 ks). Podobné výrazové řešení zobrazení orlice pochází například z hradu Orlíku u Humpolce (*Pavlík – Vitanovský 2004, 397, pol. 862*) a Nového Strašecí (*Hazlbauer 1998, 19*).

Poslední heraldický námět nese **motiv 9**, na němž se zachovala část kolčí přilby, doplněná bohatými fafrnochy, která je usazena na koso postavený štít (*obr. 4:6,7*). Výjev opět pochází z Kumburku (5 ks) a Brady (2 ks). Ve sbírkách muzea v Miletíně se nachází identický námět, ze kterého se dochovalo i pole štítu, ve kterém byla umístěna labuť. Totožný motiv byl objeven i ve Starém Bydžově (*Koudelka 1911, 4*). Podobné ztvárnění přilby a fafrnochů pochází z hradu Rýzmburku (*Hlaváček – Pavlík 2010, 895, pol. 11*).

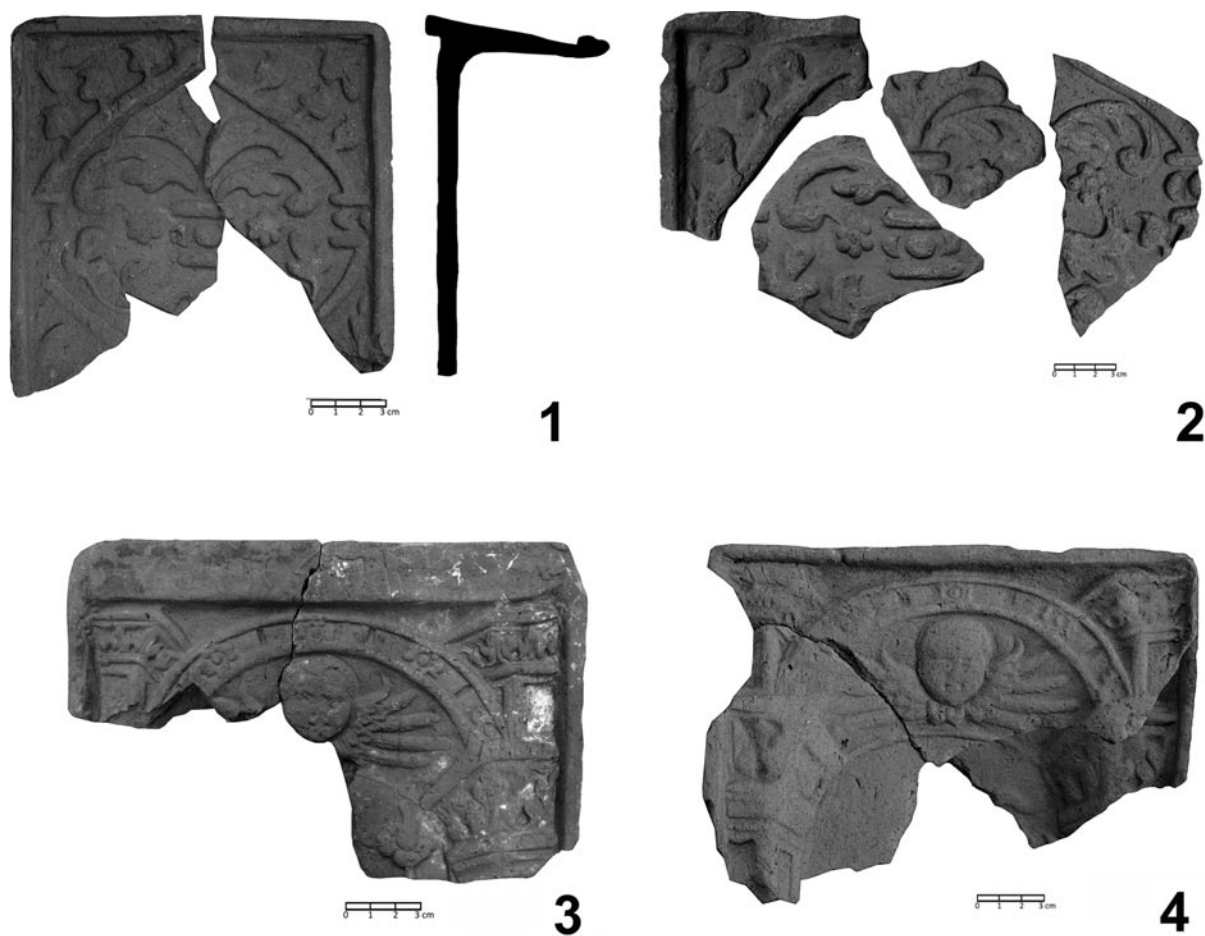

Obr. 4. Kachle. 1 – motiv 6 (Kumburk); 2 – motiv 7 (Bradlec); 3 – motiv 7 (Kumburk); 4 – motiv 8 (Kumburk); 5 – motiv 8 (Brada); 6 – motiv 9 (Kumburk); 7 – motiv 9 (Brada); 8 – motiv 10 (Kumburk); 9 – motiv 10 (Brada)

V souboru shodných motivů se kromě základních řádkových nachází i šest římsových korunních kachlů. Nejzachovalejší z nich je **motiv 10**, který se díky nálezům z Brady (26 ks) podařilo rekonstruovat celý včetně vyhřívací komory (obr. 4:8,9). Ve dvou exemplářích je pak znám i z Kumburku. Reliéf kachle je tvořen dvěma fiktivními nápisy, které jsou oddělené stylizovanou rostlinnou rozvilinou, která je shora lemována prutem. Horní část kachle zdobí dva stupňovité štíty. Neobvyklé horní ukončení římsového korunního kachle stupňovitým štítem bylo použito i na exempláři z Nového Města pražského (Pavlík – Vitanovský 2004, 439, pol. 1322).

Obr. 5. Kachle. 1 – motiv 11 (Bradlec); 2 – motiv 11 (Kumburk); 3 – motiv 12 (Kumburk); 4 – motiv 12 (Bradlec); 5 – motiv 13 (Pecka); 6 – motiv 13 (Kumburk); 7 – motiv 14 (Kumburk); 8 – motiv 14 (Pecka); 9 – motiv 15 (Kumburk); 10 – motiv 15 (Bradlec); 11 – zobrazení tykvovitého plodu (dýně) v Mattioliho herbáři (Mattioli 1586, 155R)

Obr. 6. Kachle. 1 – motiv 16 (Pecka); 2 – motiv 16 (Kumburk); 3 – motiv 17 (Pecka); 4 – motiv 17 (Kumburk)

Motiv 11 se rovněž dochoval z větší části (obr. 5:1,2). Široký výžlabek byl vyplněný rostlinným ornamentem, pod cimbuřím byl opět umístěn fiktivní nápis. Tento kachel měl na rozdíl od ostatních povrch stříbritý, kterého bylo dosaženo přidáním biotitu (slídy). Zlomek se stejným motivem pochází i z města Jičína (Tomášková 1999, 47).

Z římsového korunního kachle, který byl zdoben ornamentem z kosočtverců (**motiv 12**), jež patrně tvořily slepou kružbu v podobě vepsaných čtyř a trojlístů (ve velmi stylizovaném až odbytém provedení), pochází pouze část ČVS doplněná o stínku cimbuří se střílnou (obr. 5:3,4). Tento motiv byl krom Kumburku a Bradlece nalezen ještě na nedaleké tvrzi v Bříšťanech (Burgert 2006, 187) a ve Starém Bydžově (Koudelka 1911, 3). Ojedinelý motiv čtyřlístků, které byly umístěny v prostoru pod stínkami cimbuří (obr. 5:5,6), se nacházel na nálezech z Pecky a Kumburku (**motiv 13**). Zbytek reliéfu tvořila obvyklá výzdoba v podobě úponků vinné révy. Zlomek dužnatého plodu (meloun?) se nachází na zlomcích z Kumburku a Pecky (**motiv 14**), bohužel se ve všech čtyřech případech jedná pouze o menší fragmenty (obr. 5:7,8). Velmi podobný reliéf, dochovaný v celém tvaru, pochází z Chrudimi (Frolík 2003, 60, pol. 95). Autor se však domnívá, že se jedná o zobrazení stylizovaných šištic chmelu. Na základě dobových zobrazení (např. Mattioliho herbář), je však zřejmé, že se v této podobě zobrazovaly tykvovitě plody jako například okurky, melouny a dýně (obr. 5:11). Námětem blízký je nález z hradu Návarov (okr. Jablonec nad Nisou), i zde jsou zachyceny tykvovitě plody (Brestovanský 1998, 136).

Poslední římsový korunní kachel (**motiv 15**) nesl poměrně často se vyskytující architektonický ornament v podobě slepé kružby (obr. 5:9,10). Z bližších analogií lze uvést například nález z hradu Rýzmburku (Hlaváček – Pavlík 2010, 896, pol. 14), Chrudimi (Frolík 2003, 67, pol. 111) či Velkého Meziříčí a Velké Bíteše (Menoušková – Měřínský edd. 2008, 130, pol. 412).

Mezi mladší nálezy patří stylizovaný rostlinný ornament (**motiv 16**). Zatímco z Kumburku pochází pouze 15 fragmentů, v souboru z Pecky se nachází větší počet zlomků výjevu, díky čemuž lze motiv rekonstruovat téměř v úplnosti (obr. 6:1,2). Za zmínku stojí, že z Pecky pochází i jiné motivy rostlinných

motiv	popis	Kumburk	Brada	Bradlec	Pecka
1	evangelista Matouš	44 ks	1 ks		
2	turnajová scéna 1	17 ks	2 ks		
3	turnajová scéna 2	4 ks	2 ks		
4	lovečtí psi	2 ks	1 ks		
5	sokolník se psem	7 ks			2 ks
6	český lev 1	8 ks			1 ks
7	český lev 2	2 ks		6 ks	
8	orlice	5 ks	2 ks		
9	erb s přílbou	5 ks	2 ks		
10	korunní kachel s napodobeninou písma	9 ks	26 ks		
11	korunní kachel s rostlinným motivem	2 ks		1 ks	
12	korunní kachel s kosočtverci	2 ks		1 ks	
13	korunní kachel se čtyřlístky v cimbuří	2 ks			2 ks
14	plod melounu	5 ks			1 ks
15	korunní kachel se slepou kružbou	5 ks		1 ks	
16	rostlinný ornament	15 ks			21 ks
17	arkáda	5 ks			2 ks

Tab. 1. Přehled výskytu analogických motivů

námětů, které jsou stejně provedeny a tvořily patrně součást jednoho tělesa kachlových kamen (*Drnovský 2015b*). Do závěru 16. století lze datovat kachel, jehož hlavní výjev byl umístěn do renesanční arkády (**motiv 17**). Bohužel se ve fragmentech z Pecky a Kumburku více jak části arkády nedochovaly (*obr. 6:3,4*). Podle analogie nálezu z města Jičina lze tušit, že do prostoru mezi sloupy byla umístěna scéna sebevraždy Lukrécie (*Tomášková 1999, 7*). Právě umístění výjevu do arkád bylo běžné pro renesanční motivy, zejména pro portrétní, mytologické a alegorické motivy. Zobrazení sebevraždy Lukrécie je známo z Bruntálu, zde je však realizováno v odlišném provedení (*Menoušková – Měřínský edd. 2008, 52, pol. 141*).

Jak vyplývá z přehledu (*tab. 1*), tak každý ze sedmnácti motivů se vyskytuje na hradě Kumburku. Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že právě z tohoto sídla pochází i největší kolekce nálezů, dále se zde může odrážet i velikost a význam hradu samotného. Celkem sedm analogických motivů pochází z hradu Brady, šest z Pecky a čtyři pak z Bradlece. Nálezy z Brady jsou mimo jiné důležité díky tomu, že hrad byl opuštěn již před rokem 1500, takže pomáhají lépe ukotvit datování shodných motivů z Kumburku. Na základě makroskopického pozorování lze říci, že většina nálezů nesla shodné technologické vlastnosti. Barva střepu se pohybuje v odstínech okrové a častá je přítomnost jemného písku, užitého jako ostřívo. Pouze část nálezů z Kumburku je vyrobena z jemně plaveného materiálu (*motiv 5*). Jak je zřejmé z obrazové přílohy, kvalita provedení většiny reliéfů je spíše na nižší úrovni, což je vzhledem k místu nálezu a významu lokalit (minimálně Kumburku a Pecky) překvapivé.

V prostředí šlechtických sídel prozatím nebyl zkoumán podobný úkaz, kdy se na několika blízkých hradních lokalitách nachází v tak hojně míře identické motivy na ČVS komorových kachlů. Většinou totiž bývají analyzovány soubory spíše z městského prostředí, nebo z konkrétních hradů a tvrzí, a chybí tak srovnání s nejbližšími lokalitami.

Díky zjištění shodných motivů z několika šlechtických sídel lze sledovat hned několik okruhů otázek. Jeden z nich se týká řešení možných příčin toho jevu. Zde je pochopitelně žádoucí sledovat vzájemné majetkové poměry majitelů jednotlivých hradů. Z výše uvedené stručné historie hradů je zřejmé, že ačkoli sídla od sebe nedělí větší vzdálenost, tak vzájemné historické linie se protínají pouze v několika málo případech. Společné mohou být samotné počátky, kdy byla část zdejší krajiny v držení Načeradiců, kteří byli na počátku 14. století vystřídáni různými větvemi markvartického rodu. Přes zajímavé souvislosti počátků výstavby šlechtických sídel v tomto regionu můžeme však toto období přeskóčit, protože nálezy analogických motivů lze rámcově datovat do rozmezí od poloviny 15. století do počátku 17. století. Jak vyplývá z katalogu i grafického znázornění, tak většinu motivů (1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12 a 15) lze na základě provedení reliéfu chronologicky zařadit do 2. poloviny 15. století. Motiv 7, 11, 13 a 14 patří svým charakterem na přelom 15. a 16. století, zatímco motiv 16 již svým provedením i formátem plně patří do průběhu 16. století. Motiv 17 s renesanční arkádou pak již představuje nejmladší komponentu celého souboru (*tab. 2*).

Od roku 1407 až do své smrti vlastnil hrad Kumburk Jan Krušina z Lichtenburka a následně pak jeho syn a vnuk. Roku 1429 získal Hynek Krušina s největší pravděpodobností od krále Zikmunda i blízký Bradlec. Tomuto období by mohl náležet motiv 12, popřípadě motiv 15, který však svým provedením spíše tihne do druhé poloviny 15. století. Bohužel nevíme, jak dlouho Jan Krušina a jeho potomci Bradlec drželi. Roku 1450 byl již ve vlastnictví pánů z Mečkova. Další důležitým rodem, který postupně ovládl majetky v Jičínské kotlině, byli Trčkové z Lípy. Hrad Bradu již získali jako pustý, po nějakou dobu však současně drželi hrad Kumburk (1528) a Bradlec (1539). Do průběhu 1. poloviny 16.

století lze zařadit motivy 7 a 11. Z výše uvedeného přehledu tedy vyplývá, že pouze u Bradlece a Kumburku můžeme hledat příčiny výskytu shodných motivů v držení lokalit týmž majitelem.

Jako pravděpodobnější se tedy zdá řešení, že různí vlastníci si kachlová kamna pořídili z jedné nebo více konkrétních hrnčírských produkcí, a to navzdory hranicím jednotlivých panství. Z písemných pramenů máme pro středověk doloženou hrnčírskou výrobu v Jičíně a Nové Pace (Scheufler 1958; Prostředník 1994). Ačkoli jsou hrnčíři v městě Pecce písemně doloženi až od 18. století, mohli bychom předpokládat jejich přítomnost ve starším období i zde. Přesto představují města Jičín a Nová Paka hlavní místa hrnčírské výroby. Za zmínku stojí i skutečnost, že se město Jičín stalo společně s Kumburkem a Bradlecem součástí jednoho trčkovského a později smiřického dominia.

Bohužel prozatím nedisponujeme větším souborem komorových kachlů, který by pocházel z Nové Paky, takže nelze porovnat spektrum kamnářských výrobků s blízkými šlechtickými sídly (Pecka, Kumburk, Bradlec). Naopak z města Jičína je známa poměrně bohatá kolekce komorových kachlů, i když u většiny z nich postrádáme bližší nálezkové situace (cf. Tomášková 1999). Ze shodných motivů, které se vyskytují na okolních šlechtických sídlech, se v Jičíně nachází výjev sokolníka (motiv 5), sebevražda Lukrécie (motiv 17) a dva římsové korunní kachle (motiv 11 a 15). Poddanské město Jičín bylo v průběhu středověku a novověku v držení vrchnosti, která většinou ovládala i nedaleký hrad Kumburk. Mimo jiné se jednalo o Trčky z Lípy, či Smiřické ze Smiřic. Zajímavé by rovněž bylo porovnání s nálezy z blízkého hradu Veliše, který s Jičínem a později i Kumburkem drželi stejní majitelé. Bohužel z tohoto sídla se v jičínském muzeu nachází pouze soubor kovových předmětů (Ulrychová 2006).

K bližšímu poznání keramické produkce v tomto regionu by mohla přispět plánovaná vyhodnocení nálezů z ostatních středověkých nalezišť a přírodovědné analýzy vybraných jedinců. Po zpracování vybraných souborů středověké a raně novověké keramiky (včetně kamnářské produkce) z městského, venkovského a šlechtického prostředí Jičínska a Novopacka by mělo dojít k rozšíření shodných ikonografických motivů a propojení s jiným než vyšším sociálním prostředím. Zajímavé bude porovnání kuchyňské a stolní keramiky této oblasti. V další fázi by pak měla proběhnout mineralogická a chemická analýza vybraných kachlů. Díky odlišnému podloží a výskytu půd na Jičínsku (Severočeská tabule) a Novopacku (Krkonošská oblast) by mohlo být stanoveno výrobní centrum pro tyto vybrané jedince (cf. Hložek – Loskotová 2014; Tymonová 2014).

Brada		Bradlec		Kumburk		Pecka		Motiv		
13. st.	Načeratice	1322	Havel Ryba (Markvartici)	1325	Markvart (Vartenberkové)	1322	páni z Pecky	13. století	1/2/3/5/6/8 /9/10/12/15	
1304	Václav II.		Půta z Turgova z Jenštejna	1406	Jan Krušina z Lichtenburka			14. století		
	Vartenberkové	1391	Václav IV.	1407				15. století		
		1421	Čeněk z Vartenberka							
		1429	Hynek Krušina z Lichtenburka		Hynek Krušina z Lichtenburka					
1434	Machna z Veselé									
1438	Hašek z Valdštejna									
1452	Markvart z Labouně	1450	z Mečkova z Valdštejna	1454	Vilém Hajman					
1482	Mikuláš Licek z Ryzemburka					1475		Matěj mladší Hořický z Hořic		7/11/13/14
1500	pustý (Trčkové z Lípy)	1539	Trčkové z Lípy	1500	Jan Žehušícký z Nestajova	1532		Škopkové z Bílých Otradovic		16
		1608	pustý	1607	Smiřičtí ze Smiřic	1603	Kryštof Harant	17		
				1658	Albrecht z Valdštejna demolice	1627	Albrecht z Valdštejna kartuziáni z Valdic			

Tab. 2. Grafické znázornění vývoje majetkové držby jednotlivých sídel (zjednodušeno). Zvýrazněny dva horizonty shodných motivů a motivů

4. ZÁVĚR

Z analýzy majetkových poměrů vyplývá, že až na výjimky nelze zdůvodnit výskyt analogických motivů společnou držbou více sídel v rukách jednoho majitele. Taková situace nastává pouze u Bradlece a Kumburku. Poprvé za Hynka Krušiny z Lichtenburka a podruhé za Trčků z Lípy. Jako pravděpodobnější se tedy zdá, že různí majitelé hradů si pořizovali kamna u týchž výrobců. Hrnčířské dílny jsou pro období středověku a raného novověku známy z písemných pramenů v Jičíně a v Nové Pace. Neméně zajímavou otázkou zůstává, kde byly kachle vyráběny, respektive zda docházelo k transportu konkrétních hotových kachlů z jedné dílny, či zda kolovaly kadluby nebo přechodné pozitivy, popřípadě zda zde docházelo k pořizování tzv. pirátských kopií otiskem z již hotového kachle. Tuto otázku může napomoci objasnit zamýšlená mineralogická a chemická analýza, včetně podrobného metrického srovnání vybraných kachlů.

5. SEZNAM SHODNÝCH MOTIVŮ¹

Motiv 1: evangelista Matouš

Kumburk (44 ks), Brada (1 ks)

1) téměř kompletní, anděl se svatozáří – evangelista Matouš sedící na trůně, přepásaný mluvící páskou; 2) komorový, základní, řádkový; 3) 45 ks, 2577 g; 4) 15. století; 5) režný, okrový, OL hranolová; 6) Pardubice (*Brych 2004*, 80, pol. 143), Hodkov u Tábora (*Pavlík – Vitanovský 2004*, 336, pol. 205), Klatovy (*Hazlbauer 1998*, 142, obr. 85), Plzeň (*Orna 2005*, 54, pol. UMP 8047); 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, MJC inv. č. 2873, 7889, MŽ inv. č. 362, ML inv. č. I-1571; 8) obr. 3:1,2.

Motiv 2: turnajová scéna (doleva)

Kumburk (17 ks), Brada (2 ks)

1) téměř kompletní, rytíř na turnaji (doleva) doprovázený psem. Jezdec vybavený štítem a dřevcem. Kůň má detailně zobrazen postroj. Nad dřevcem, jenž je tupě zakončený, je napodobenina písmene, u předních nohou koně stylizovaná lilie; 2) komorový, základní, řádkový; 3) 19 ks, 2150 g; 4) závěr 15. století; 5) režný, okrový, OL hranolová; 6) hrad Hrubá Skála (*Tomášková 1999*, 38, tab. 3:3), Rýzmburk (*Hlaváček – Pavlík 2010*, 894, pol. 6), Staré Hrady (*Pavlík 2006*, 6); 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, MJC inv. č. 7593; 8) obr. 3:5,6.

Motiv 3: turnajová scéna (doprava)

Kumburk (4 ks), Brada (2 ks)

1) neúplný, stejný jako motiv 2, ale zrcadlově otočen. Na dřevci sedí pták; 2) komorový, základní, řádkový; 3) 6 ks, 704 g; 4) závěr 15. století; 5) režný, okrový, OL hranolová; 6) hrad Hrubá Skála (*Tomášková 1999*, 38, tab. 3:3), Rýzmburk (*Hlaváček – Pavlík 2010*, 894, pol. 6), Staré Hrady (*Pavlík 2006*, 6); 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, MJC inv. č. 7884, MŽ inv. č. 370, 1077; 8) obr. 3:7,8.

Motiv 4: lovečtí psi

Kumburk (2 ks), Brada (1 ks)

1) neúplný, lovecká scéna, dochována část psovoda s mečem a dvěma psy; 2) komorový, základní, řádkový; 3) 3ks, 261 g; 4) 15. století; 5) režný, okrový, OL hranolová; 6) Sedlčany (*Vařeka 1997*, 402), Praha-Malá Strana (*Zavřel 1998*, 219); 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, MJC inv. č. 7583; 8) obr. 3:3,4.

Motiv 5: sokolník se psem

Kumburk (7 ks), Pecka (2 ks)

1) neúplný, dochována část sokolníka jedoucího na koni (vlevo), levá ruka založená v bok, doprovázený psem; 2) komorový, základní, řádkový; 3) 7 ks, 565 g; 4) 15. století; 5) režný, okrový; 6) Praha (*Richterová 1982*, 47, pol. 315, 317, tab. 57:2,4); neznámá lokalita na Chrudimsku (*Frolík 2003*, 50, pol. 71); Cvilín (*Menoušková – Měřínský edd. 2008*, 66, pol. 190, 191); 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, MŽ inv. č. 359, 371, 378, 581; 8) obr. 3:9,10.

Motiv 6: český lev 1

Kumburk (8 ks), Pecka (1 ks)

1) kompletní, český lev ve výskoku (vlevo), část levé OL doplněna tordovaným páskem; 2) komorový, základní; 3) 9 ks, 796 g; 4) 15. století; 5) režný, okrový, OL hranolová, 20 × 21 cm; 6) Chrudim (*Frolík 2003*, 57, pol. 87); 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, MJC inv. č. 1745, MŽ inv. č. 386, MNP bez. inv. č.; 8) obr. 4:1.

¹ **Schéma popisu:** 1) základní popis reliéfu; 2) typ kachle; 3) množství; 4) datace; 5) technologie; 6) analogie; 7) uložení; 8) odkaz na zobrazení. **Použité zkratky:** ČVS: čelní vyhřívací stěna; OL: okrajová lišta; VO: vyhřívací otvor; ZO: zachytný otvor; OVO: okraj vyhřívacího otvoru; inv. č.: inventární číslo; p. č.: přírůstkové číslo; MHK: Muzeum východních Čech v Hradci Králové; MJC: Regionální muzeum a galerie v Jičíně; MŽ: Muzeum v Železnici (sbírka uložená v MJC); MNP: Městské muzeum v Nové Pace; ML: Městské muzeum v Lomnici nad Popelkou.

Motiv 7: český lev 2

Kumburk (2 ks), Bradlec (6 ks)

1) neúplný, dochována horní část českého lva umístěného ve štítě (vlevo), který byl lemovaný geometrickým ornamentem, jenž je tvořen plastickým vývalkem; 2) komorový, základní, řádkový; 3) 8 ks, 520 g; 4) 1. polovina 16. století; 5) rezný, běžový; 6) Česká Lípa (*Paolík – Vitanovský 2004*, 393, pol. 817); 7) ML inv. č. I-115, I-4313, MŽ inv. č. 337, 338, 346; 8) *obr. 4:2,3.*

Motiv 8: orlice

Kumburk (5 ks), Brada (2 ks)

1) neúplný, dochována hlava a část těla korunované orlice; 2) komorový, základní, řádkový; 3) 7 ks, 504 g; 4) 15. století; 5) rezný, okrový, OL prut; 6) Orlík u Humpolce (*Paolík – Vitanovský 2004*, 397, pol. 862); 7) MJC inv. č. 7585, MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, ML bez inv. č.; 8) *obr. 4:4,5.*

Motiv 9: erb s přilbou

Kumburk (5 ks), Brada (2 ks)

1) neúplný, dochována část fafrnochů, spodní část přilby a vršek nakoso postaveného štítu; 2) komorový, základní, řádkový; 3) 7 ks, 675 g; 4) závěr 15. století; 5) rezný, okrový, OL hranolová; 6) ve sbírkách muzea v Miletině (neznámá lokalita) se na totožném kachli dochoval heraldický motiv – labuť, Starý Bydžov (*Koudelka 1911*, 4), Rýzmburk (*Hlaváček – Paolík 2010*, 895, pol. 11); 7) MJC inv. č. 7586, 7590, MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, MŽ inv. č. 389, ML inv. č. I-113; 8) *obr. 4:6,7.*

Motiv 10: římsový korunní kachel s napodobeninou písma

Kumburk (9 ks), Brada (26 ks)

1) téměř kompletní, dva fiktivní nápisy oddělené rozvilinou, shora oddělené prutem, ukončeno dvěma stupňovitými štíty; 2) komorový, římsový, korunní; 3) 26 ks, 3959 g; 4) závěr 15. století; 5) rezný, světle okrový, komora kuželovitá, VO oválný, OVO vodorovně zploštělý na obě strany, ZO čočkovitý, oválný; 6) - ; 7) MJC inv. č. 3347-3357, 3433-3446, 7591, 7587, 7594, MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75; 8) *obr. 4:8,9.*

Motiv 11: římsový korunní kachel s rostlinným motivem

Kumburk (2 ks), Bradlec (1 ks)

1) téměř kompletní, ornamentální vegetační motiv (plasticky pojednaný ve formě rozvilin a úponků) v širokém výžlabku. Z obou stran rámováno provazcem a prutem. Pod cimbuřím umístěn fiktivní nápis; 2) komorový, římsový, korunní; 3) 3 ks, 1391 g; 4) 1. polovina 16. století; 5) rezný, světle okrový, překrytý slídovou engobou; 6) Jičín (*Tomášková 1999*, 47); 7) MŽ inv. č. 335, 388, MJC inv. č. 1746; 8) *obr. 5:1,2.*

Motiv 12: římsový korunní kachel s kosočtverci

Kumburk (2 ks), Bradlec (1 ks)

1) neúplný, dochován provazec, který odděloval hlavní motiv tvořený ornamentem z kosočtverců, vytvořenými třemi pruty a doplněnými půlkruhy. Kachel ukončen cimbuřím se střílnou a pultovou stříškou; 2) komorový, římsový; 3) 3 ks, 277 g; 4) 2. polovina 15. století; 5) rezný, okrový; 6) Starý Bydžov (*Koudelka 1911*, 3), Bříšťany (*Burgert 2006*, 187); 7) ML inv. č. I-433, MŽ inv. č. 360, 382; 8) *obr. 5:3,4.*

Motiv 13: římsový korunní kachel se čtyřlístky v cimbuří

Kumburk (2 ks), Pecka (2 ks)

1) neúplný, dochováno cimbuří, v prostoru pod stínkami stylizované čtyřlístky; 2) komorový, římsový, korunní; 3) 4 ks, 451 g; 4) okolo roku 1500; 5) rezný, světle okrový; 6) - ; 7) MHK p.č. 128-133, 134, 146-55/75, MŽ inv. č. 376; 8) *obr. 5:5,6.*

Motiv 14: plod melounu (?)

Kumburk (2 ks), Pecka (2 ks)

1) neúplný, dochován zlomek dýně, či melounu s úponky; 2) komorový, římsový, korunní; 3) 4 ks, 524 g; 4) okolo roku 1500; 5) rezný, okrový; 6) hrad Návárov (*Brestovanský 1998*, 136); 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, MŽ inv. č. 390; 8) *obr. 5:7,8.*

Motiv 15: římsový korunní kachel se slepou kružbou

Kumburk (5 ks), Bradlec (1 ks)

1) neúplný, dochována slepá kružba, ohraničená shora provazcem, horní hrana tvořena cimbuřím, podle analogií ve čtvercových polích čtyřlísty (ve vzniklých trojúhelnících pak trojlísty); 2) komorový, římsový, korunní; 3) 6 ks, 1003 g; 4) 15. století; 5) rezný, okrový; 6) Praha (*Richterová 1982*, 50, pol. 387, tab. 65:2); 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75, MŽ inv. č. 345; 8) *obr. 5:9,10.*

Motiv 16: rostlinný ornament

Kumburk (15 ks), Pecka (21 ks)

1) neúplný, stylizovaný rostlinný ornament; 2) komorový, základní, obdélný formát; 3) 36 ks, 4417 g; 4) 16. století; 5) rezný, světle okrový, OL hranolová, komora kuželovitá nízka, VO čtvercovitý, OVO mělce prožlabené okruží; ZO kruhovitý; 6) - ; 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75; 8) *obr. 6:1,2.*

Motiv 17: arkáda

Kumburk (5 ks), Pecka (2 ks)

1) neúplný, blíže nerozpoznatelný motiv, umístěný do renesanční arkády se stylizovaným andělem. Podle analogií pravděpodobně výjev sebevraždy Lukrécie; 2) komorový, základní; 3) 7 ks, 1326 g; 4) závěr 16. století; 5) rezný, okrový, OL hranolová; 6) město Jičín (*Drnovský 2015a*, 404, pol. 86; *Tomášková 1999*, 47); 7) MHK p. č. 128-133, 134, 146-55/75; 8) *obr. 6:3,4*.

PRAMENY A LITERATURA

- Brestovanský, P. 1998*: Kachle Libereckého kraje, *Archeologie Libereckého kraje* 1, 97–145.
- Brych, V. 2004*: Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Výběrový katalog Národního muzea v Praze. Praha.
- Burgert, P. 2006*: Nálezy z tvrže v Bříšťanech, okr. Jičín, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové*, 32, 183–202.
- Drnovský, P. 2015a*: Pozoruhodný soubor kachlů z hradu Kumburku, okr. Semily, *Archeologie ve středních Čechách* 19, 379–410.
- Drnovský, P. 2015b*: Soubor kachlů z hradu Pecka, okr. Jičín, *Archeologie ve středních Čechách* 19, 809–822.
- Durdík, T. – Sušický, V. 2012*: Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Východní Čechy. Praha.
- Dymek, K. 1995*: Średniowieczne i renesansowe kafle śląskie. Wrocław.
- Fišera, Z. 1988*: Povrchový průzkum hradu Brady, *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové* 15, 126–130.
- Frolík, J. 2003*: Kachle Chrudimska. Sbírkový Regionálního muzea v Chrudimi 5/II. Chrudim.
- Hazlbauer, Z. 1993*: Gotické prořezávané kachle z hradu Rábí, okres Klatovy, *Archaeologia historica* 18, 377–390.
- Hazlbauer, Z. 1998*: Krása středověkých kamen. Obraz náboženských idejí v českém uměleckém řemesle. Praha.
- Hlaváček, J. – Pavlík, Č. 2010*: Výjimečný soubor kachlů z hradu Rýzmburku u České Skalice, *Archeologie ve středních Čechách* 14, 883–907.
- Hložek, M. – Loskotová, I. 2014*: Zdroje keramických surovin brněnské kachlové produkce 15. století, *Archaeologia historica* 39, 139–153.
- Jiřík, J. – Kypta, J. 2013*: Gotické kamnové kachle na Písecku. Výběrový katalog výstavy *Obrazový svět pozdního středověku*. Písek.
- Kaiser, V. 1979*: Gotické kachle z hradu Kyšperka. K 700. výročí smrti Přemysla Otakara II., *Ústecký sborník historický*, 45–59.
- Kociánová, V. – Pavel, P. – Tomíček, O. 2010*: Novopacko. Hrad a městyš Pecka. Jičín.
- Koudelka, J. 1911*: Ukázka starého kamnářství z Bydžovska. Zvláštní otisk *Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze*. Nový Bydžov.
- Menoušková, D. – Měřínský, Z. edd. 2008*: Krása, která hřeje. Výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska. Uherské Hradiště.
- Mattioli, P. A. 1586*: De plantis epitome utilissima Petri Andreae Matthioli. Frankfurt am Main.
- Orna, J. 2005*: Gotické a renesanční kachle ve sbírkách Západočeského muzea v Plzni. Plzeň.
- Paolík, Č. 2006*: Gotické reliéfní kachle z tvrže Stará, dnes zámku Staré Hrady, *Muzejní a vlastivědná práce* 44/Časopis společnosti přátel starožitností 114, 1–12.
- Paolík, Č. – Vitanovský, M. 2004*: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha.
- Prostředník, J. 1994*: Novopacké hrncířství od pravěku po středověk. Z Českého ráje a Podkrkonoší 7, 7–28.
- Prostředník, J. 2011*: Hrad Kumburk 2008–2001 (k. ú. Syřenov, okr. Semily). Nálezová zpráva uložená v Muzeu Českého ráje v Turnově.
- Prostředník, J. – Hartman, P. 2007*: Výsledky záchranného archeologického výzkumu na hradě Kumburku v roce 2006, Z Českého ráje a Podkrkonoší 20, 63–112.
- Prostředník, J. – Šimůnek, T. 2010*: Novopacko. Hrad Kumburk. Nová Paka.
- RBM II: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. 1253–1310. Ed. J. Emler. Praha 1882.*
- Richterová, J. 1982*: Středověké kachle. Praha.
- RT I: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae. Pozůstatky desk zemských království českého I. Ed. J. Emler. Praha 1870.*
- Sedláček, A. 1887*: Hrady, zámky a tvrže království českého. Díl V. Podkrkonoší. Praha.
- Scheufler, V. 1958*: Hrnčířství na Jičínsku, Novopacku, Novobydžovsku a Královéměstecku, *Český lid* 45, 115–125.
- Šimák, J. V. 1938*: Středověká kolonizace v českých zemích. České dějiny I. 5. Praha.

- Šimek, T. a kol. 1989: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Východní Čechy VI. Praha.
- Tomášková, M. 1999: Některé aspekty výskytu kamnářských výrobků na Jičínsku. Seminární práce. Ústav archeologie a muzeologie FF MU v Brně.
- Tomíček, T. – Úlovec, J. 1998: Hrad Kumburk. II. Stavební podoba hradu, Z Českého ráje a Podkrkonoší 11, 6–46.
- Tomíček, T. – Úlovec, J. 2002: Hrad Bradlec, Castellologica Bohemica 8, 217–246.
- Tymonová, M. 2014: Výroba kamnářské keramiky v českých zemích a dílna v Opavě, Archaeologia historica 39, 155–175.
- Úlovec, J. 1996: Příspěvek k dějinám a architektonické podobě hradu Brada, Z Českého ráje a Podkrkonoší 9, 7–23.
- Úlovec, J. 1997: Hrad Kumburk. I. Historie hradu, Z Českého ráje a Podkrkonoší 10, 9–38.
- Ulrychová, E. 2006: Archeologické nálezy z hradů Jičínské kotliny uložené v jičínském muzeu, Castellologica Bohemica 10, 317–334.
- Vařeka, P. 1997: Záchraný archeologický výzkum pozdně středověkého domu v Sedlčanech – předběžná zpráva, Archeologie ve středních Čechách 1, 399–406.
- Zavřel, J. 1998: Středověké kachle ze Seminářské zahrady na Petříně, Archaeologica Pragensia 14, 217–228.

Identical iconographic motifs on chamber stove tiles from aristocratic residences in north-eastern Bohemia

The study focuses on the evaluation of identical stove tile reliefs originating from four aristocratic residences situated near each other in north-eastern Bohemia. These are namely the castles of Brada, Bradlec, Kumburk and Pecka. Each castle has yielded a collection of stove tiles. Nine decorative motifs originate from Brada Castle, 18 decorative motifs from Bradlec Castle, 142 decorative motifs from Kumburk Castle and 52 decorative motifs from Pecka Castle. It was found during the analysis of the individual assemblages that there were 17 recurring motifs in these castles. All these identical motifs are represented at Kumburk. Seven analogous motifs originate from Brada Castle, six from Pecka and four from Bradlec. The Brada finds are, among others, important due to the fact that this castle was abandoned before 1500, so they are useful for the dating of identical motifs from Kumburk.

Analysis of the material conditions shows that, with some exceptions, the occurrence of analogous motifs cannot be explained with reference to the ownership of several residences by one person. Such a situation only pertains to Bradlec and Kumburk. It is more likely, though, that different owners ordered tiled stoves from the same manufacturers. Thanks to medieval written sources, potter's workshops are known to have existed in Jičín and Nová Paka. Another interesting question arises when we ask where the stove tiles were manufactured, i.e., whether particular finished stove tiles were delivered from one workshop or whether matrices or moulds freely moved between Jičín and Nová Paka. This question might be clarified by the planned mineralogical and chemical analysis of selected stove tiles.

(English by Jan Machula)

Fig. 1. Jičín and Nová Paka regions. 1 – Brada Castle; 2 – Bradlec Castle; 3 – Kumburk Castle; 4 – Pecka Castle

Fig. 2. Castle layouts. 1 – Kumburk Castle, test pits excavated after 2000 are marked; 2 – Bradlec Castle; 3 – Pecka Castle; 4 – Brada Castle

Fig. 3. Stove tiles. 1 – motif 1 (Kumburk); 2 – motif 1 (Brada); 3 – motif 4 (Kumburk); 4 – motif 4 (Brada); 5 – motif 2 (Kumburk); 6 – motif 2 (Brada); 7 – motif 3 (Brada); 8 – motif 3 (Kumburk); 9 – motif 5 (Kumburk); 10 – motif 5 (Pecka)

Fig. 4. Stove tiles. 1 – motif 6 (Kumburk); 2 – motif 7 (Bradlec); 3 – motif 7 (Kumburk); 4 – motif 8 (Kumburk); 5 – motif 8 (Brada); 6 – motif 9 (Kumburk); 7 – motif 9 (Brada); 8 – motif 10 (Kumburk); 9 – motif 10 (Brada)

Fig. 5. Stove tiles. 1 – motif 11 (Bradlec); 2 – motif 11 (Kumburk); 3 – motif 12 (Kumburk); 4 – motif 12 (Bradlec); 5 – motif 13 (Pecka); 6 – motif 13 (Kumburk); 7 – motif 14 (Kumburk); 8 – motif 14 (Pecka); 9 – motif 15 (Kumburk); 10 – motif 15 (Bradlec); 11 – depiction of a gourd-like fruit (pumpkin) in Mattioli's Herbarium

Fig. 6. Stove tiles. 1 – motif 16 (Pecka); 2 – motif 16 (Kumburk); 3 – motif 17 (Pecka); 4 – motif 17 (Kumburk)

Table 1. Overview of occurrences of analogous motifs

Table 2. Graphic depiction of changes in the ownership of the individual residences (simplified). Two horizons of identical owners and motifs are highlighted

